

סיכונים בקטיף כותנה

מאת מיכאל צרטק

הכתב הוא מדריך בטיחות במחוז דרום

העבודה נעשית במשך שעות רבות כל עוד יש אור. החשיפה לשמש נמשכת כל היום ולכן חובה להשתמש במיגון מפני קרני השמש, באמצעות בגדים ארוכים המכסים את הזרועות והרגליים, כובע מתאים, מריחת חלקי גוף חשופים בקרם הגנה ושתייה מרובה למניעת התייבשות והפסקות למנוחה.

ניטור סביבתי וניטור ביולוגי

עבודה עם כותנה גולמית וכותנה מעובדת (cotton dust raw and processed) מצויה בתוספת הראשונה (תקנה 1) של תקנות הבטיחות בעבודה, ניטור סביבתי וניטור ביולוגי של עובדים בגורמים מזיקים, התשע"א-2011, בין הגורמים המזיקים הטעונים ניטור ומחייבים בדיקה סביבתית תעסוקתית. לכן המעביד חייב לערוך בדיקות סביבתיות-תעסוקתיות חוזרות בתכיפות של אחת לשנה.

היות והעבודה עם הכותנה נעשית בשטח פתוח ולא ניתן להתקין אמצעי איזור (תקנה 2 לתקנות) יש לדאוג לכך שכל עובד בגורם מזיק ישתמש בבגדי עבודה מתאימים להגנה מפני חשיפה [תקנה 2 (4) לתקנות].

כמו כן נדרש (תקנה 7) לבצע לעובדים בדיקות רפואיות תעסוקתיות.

סיכונים מכניים

מערך הקטיף מורכב מקטפות בגדלים שונים - בין 2 ל-6 תופים קדמיים - הקוטפים את פקעות הכותנה מהצמח ומשאירים גבעולים נקיים.

הסיכונים המכניים העיקריים בקטפות הם בזמן ביצוע תיקונים, טיפולים או ניקיונות של חלקים נעים. חשוב להקפיד להשבית את הכלי לפני ביצוע הטיפול. טיפול בכלי בעת שהמכונה עובדת עלול לגרום לפגיעה ביד העובד - אצבעות העובד שבוחנות את התופים, חגורות, וה"בוחש" (זרוע בתוך סל איסוף הכותנה אשר זה מצד לצד בזמן פריקת הכותנה כדי להבטיח שלא תישאר כותנה בסל). לכן אסור לבצע פעילויות אלה ללא הפסקת פעולת הקטפת.

את התופים ניתן להרים ולהנמיך. אסור בשום אופן להיכנס מתחת לתופים כאשר הם מורמים ללא תומכים וללא הפסקת פעולתם. לצערנו היו אירועים רבים בהם נתפסו אצבעותיהם של מפעילים וחלקי ביגוד בתוך התוף הפועל, במכונות רבות יש מנגנון שמפסיק את פעילות התופים עם פתיחתם, אולם חייבים לבדוק שהמנגנון תקין.

כלי נוסף בשלב הקטיף הוא עגלת ביניים. זהו סל מורכב על עגלה ורתום לטרקטור, לרוב ללא קבינה, באמצעותו מעבירים את הכותנה מהקטפת למיתקן הידוק. בעבודה עם עגלת ביניים נגררת על ידי טרקטור, יש חשיפה לרעש מזיק (מעל 95 דציבלים). רעידות של כלי הרכב בנסיעה בשטח בגלל טלטול הטרקטור שעלולות לגרום לכאבי גב ושאיפת אבק מהשטח ומהכותנה עצמה.

העבודה בשדות הכותנה כוללת מספר לא מבוטל של סיכונים לעובדים. על אחד מהם אפשר ללמוד מתוך שיר עם שהושר בעבר על ידי חברי תנועות הנוער. "בים לבן קבוצת שחורים קוטפת...."

גם בשדותינו עבדו בשנות החמישים בקטיף ידני של הכותנה, העבודה היתה מתבצעת במשך שעות מרובות והעובדים היו חשופים למזג האוויר החם, לקרינת השמש היוקדת, לבעיות גו ועוד.

לאחר תקופה קצרה של הפסקה בגידול הכותנה בארץ, לרוב בשל עלויות המים וכמויות המים הרבות הנדרשות לגידול, חזרו מגדלים שונים לגדל כותנה בארץ, לאחר שנמצאו דרכים להקטנת הצריכה במים שפירים לגידול (ע"י שימוש במי קולחין, בחירה בזנים מתאימים, השקיה בטפטוף ועוד), והמראות של שדות הכותנה הלבנים חוזרים באזורים שונים בארץ.

את הכותנה מגדלים הן בצפון והן בדרום הארץ. תקופת הגידול מתחילה בחודשים אפריל מאי ומסתיימת בחודש ספטמבר.

בין גידולי השדה - חיטה, תפוחי אדמה ועוד - תופס גידול הכותנה מקום מכובד כאשר מדברים על סיכוני עבודה, הגידול דורש ידע רב מכל העובדים.

שלבי הגידול העיקריים הם: הכנת השטח, זריעה, השקיה, ריסוסים, קטיף, ומשלוח. כל העבודות האלו מבוצעות בשטח פתוח. ניפוי חומר הגלם מבוצע במנפטה.

הגורם העיקרי לסיכונים בעבודות גידול הכותנה כיום הוא הפעלתן של מכונות גדולות. לסיכונים אלה מצטרפים סיכונים נוספים כמו: שימוש בחומרי הדברה, חשיפה לקרינת השמש, לרוחות ולאבק הכותנה, שריפות ועוד.

מחוז דרום של המוסד לבטיחות ולגיהות, ערך ביקור במספר אתרי קטיף כותנה כדי להדריך את העובדים בהתנהגות נכונה למניעת תאונות. פעילות זאת בוצעה בשטח, באמצעות ניידת ההדרכה למיגור החקלאי בשלוש שפות: עברית, ערבית ותאית.

סיכונים רבים בעבודה

העבודה בגידול הכותנה מתבצעת כיום ברובה בצורה מכנית. עם זאת הסכנות לא פחתו והן אף רבו. אם בעבר הסיכונים נבעו מחשיפה לשמש היוקדת ומעבודה עם גו כפוף ותנועות חוזרות ונשנות בקטיף פקעות הכותנה, כיום עברנו לפאזה אחרת של סיכונים.

יש לציין את הפחתת השימוש בחומרי ריסוס הודות להכנסת שיטות הדברה ביולוגית - שימוש באויבים טבעיים של המזיקים בגידול הכותנה במקום שימוש מסיבי בחומרי הדברה. בהשקיה במי קולחין מטהרים יש סיכון לאיש הפלחה אשר מטפל מפעם לפעם במערכת ההשקיה.

העבודות המסוכנות ביותר הן אלה המבוצעות בתקופת הקטיף, בו מעורבים כלים חקלאיים רבים, ועובדים רבים. כלים אלה הם בעלי סיכון גבוה במיוחד. תקופת הקטיף נמשכת כחודשיים

קטפת 6 תופים פורקת בעגלת ביניים, בזמן הפריקה אסור להיכנס לתוך הסל כוון שמופעל בו בוחש פנימי לפריקת הכותנה

עגלת ביניים פורקת כותנה למהדק

מהדקת בפעולה

בלה מוכנה להובלה, עקב החום יש סכנה של הידלקות הכותנה

כלי נוסף הוא מיתקן ההידוק. המיתקן רתום לטרקטור המפעיל את המערכת ההידראולית שלו להפעלת פטיש הידראולי המאפשר להדק את התוצרת בצורה שווה ולבנות "בלה" (חבילה) של כותנה. המהדק מופעל על ידי טרקטור ברציפות והמפעיל חשוף לרעש מזיק, לאבק ולתנאי מזג אוויר. ובעבודות ההידוק קיים סיכון הנגרם מלחצים גדולים של שמן על צינורות ההידראוליים המחברים בין הטרקטור למיתקן ההידוק, חיבור לא נכון או חור בצנרת יגרמו חבלות קשות למפעיל. בסוף התהליך מכסחים את שאריות הצמח שבשטח באמצעות מכסחת הנגררת על ידי טרקטור ומופעלת בעזרת מעביר כוח, חשוב להדגיש לא להתקרב לכלי כאשר הוא מופעל - סכניו חדים ומסוכנים מאוד. בנוסף, יש צורך במיגון מתאים למעביר כוח.

סכנת שריפה

סיכון נוסף נגרם מהחום שנפלט ממנוע הכלי, כותנה יכולה להידלק מעצמה עקב לחות גבוהה הגורמת לתסיסה ולהצתה של חומר הגלם. הידלקות של הכותנה הנאספת בסל הקטפת היא מצב שכל עובד בקטיף כותנה חייב להיות מודע ולהתכונן אליו. אבן שנכנסת לתופים עלולה לגרום לניצוץ המוביל לשריפה. במקרה כזה לא ניתן לכבות את הכותנה בתוך סל האיסוף. הפתרון הוא שפיכת הכותנה או פיזור. מפעילים מנוסים יודעים שבמקרה של דליקה מומלץ לצאת מהשטח ולשפוך את הכותנה שבסל במקום מבודד ככל שניתן. שריפת הכותנה עלולה להתרחש בכל שלב משלבי הקטיף, לכן חשוב לדעת מהו זמן מתאים לתחילת העבודות: כדי להתחיל את הקטיף יש לחכות שהכותנה תתייבש, אחרת קיימת סכנת שריפה. הזמן המתאים לרוב הוא לאחר השעה 9 או 10 בבוקר. לאחר ההידוק, מכסים את הבלה המוכנה ביריעת פלסטיק, היו מקרים שהכותנה לא היתה הדוקה מספיק או יבשה ונדלקה. סוף הפעילות בשטח הוא כאשר משאית מובילה את הבלה מהשדה למנפטה.

סיכום

לאחרונה, נרכשו כלים חדשים לקטיף כותנה המצמצמים בהרבה את החשיפה של העובדים לסיכונים השונים. כלים אלו יכולים לבצע מספר עבודות בו זמנית כמו איסוף, הידוק וכיסוי ביחד, והם מופעלים על ידי עובד אחד. כך יש הפחתה בשימוש בכלים ובכוח אדם דבר המוביל להפחתה בחשיפה לסיכונים. ■

קטפת חדישה הקוטף מהדק ומכסה את הבלה המונחת מוכנה בשטח

